

Практика

Деепричастие темаа идер тоғыстар

1. Иділістерге хозымнар хозып, хығырыңар. Согласнай паза гласнай тапсағларға тоозылчатхан иділістерге хайдағ хозымнар хозылчатханын чоохтаңар.

I. -ып, -іп, -п:

хал — паста —

пас (з) — узу —

кил — кіле —

II. -а, -е, -и:

пар — сөле —

кис(з) — узу —

пас(з) — сағы —

ин — ойна —

2. Иділістердең піріктіріс деепричастиелері пүдіріңер. Олар хайдағ хозым пользыинаң пүткенін чоохтаңар. Деепричастиеліг 2–3 чоохтағ пүдіріңер.

Чурта, сарна, чახы, ойна, сілігле, арығла, чары, чыл-тыра, чысхла, ут, ас, үгрен, пар, чүгүр, сат, кис, тонан, өкерсін, өңнен, поғдарха.

3. Иділістердең пірге деепричастиелер пүдіріңер. Оларны көзідім хоостыра итірбинчеткен формада турғызыңар, орта пазарын чарыдыңар.

Көзідім: *пар — пара — парбин.*

Пар, пөк, кил, чап, чыс, кис, одыр, тур, хос, ал, көдіріл, ур, пир, учух, чоохта, сөле, аахта, мүўре, хаахта, ойла, паарса, өрін.

4. Текстті пазыңар. Деепричастиелернің алтын сиип салыңар. Оларның хозымнарын паза тузаларын чоохтаңар.

1. Мұн чөрген адының ахсын сіліге тартып, узун тіні-нең адын чайазынча пычылада саап, соона халчатхан малларны маңзырада сүрглепче. 2. Инезі, хула пии, оғыранып ала, палазының соонаң пастыр чөрген. 3. Чыл-ғылар, пастарын пасха-пасха саринзар тутхлап салып, көк отты мыртлада-мыртлада тайнап, оттап чөргеннер.

(И. Костяковтинаң)

5. Пирилген иділістердең иділбеен паза иділ парған көрімде турчатхан піріктіріс деепричастиелерін пүдіріңер. оларнаң чоохтағлар пүдіріп, пазыңар.

Көзідім: Үгрeнepгe — үгрeнiп — үгрeнiп aлып. Шкoлaдa үгрeнiп aлып, Аймир университетке кірген.

үгрeнepгe, алapғa, тoғынарғa, имнeнepгe, арaлaзapғa, мapығлaзapғa.

6. Итірбинчеткен деепричастиелер пүдіріңер. Согласнай паза гласнай тапсағларға тоозылчатхан иділістерге хайдағ хозым -нар хозылчатханын чоохтаңар.

пар — сом —

ал — ис —

ойна — хап —

сах — сох —

көр — сөк —

сап — төк —

7. Чоохтағларны хығырыңар. Итірбинчеткен деепричастиелерні таап, оларның хозымнарын таныхтаңар.

Миниң порчочаам, өс син салымның, күнге салыхпин, салғахха саптырбин. (В. Шул.) 2. Пір чирде ыырчы, улуғ чолны піске пирерге хынмин, өнетін пиктеглер иттір. (И. Кост.) іче-пабазы, олған хазых азырап полбин, орыс-ты кум идіп, кірөске түзіртірлер. (Н. Тюкп.)

8. Иділістердең итірчеткен формадағы син деепричас тиелерінпүдіріңер.

Узу, ті, хаза, ада, ис, сус, төле, төзе, үле, сүс, хос, тоң, ойна, сағы, тағы.

9. Чоохтағларны пазыңар. Деепричастиелернің алтын сиип, пөліктерін чоохтаңар.

1. Күннер пілдіртпин иртіп одырған. 2. Уроктарға чахсы тимненмин, мин пүүн хомай паалағ ал салғам. 3. Анча ырах чөрчеткенце, тоғысты ибге чағын чирде таап аларға кирек. 4. Ипчілер чоохтасханча, палалары суғ хазынзар ойлабысханнар.

(«Хакас чирі» газетадаң)

Тузаланған литература

1. Чебодаева Л.И. Хакас тілінің практикумы. 050302 — Хакас тілі паза литература специальностьча үгречеткен студенттерге үгредіг пособие / Л. И. Чебодаева, А. Н. Чугунекова, М. Л. Тахтаракова; филнк. Л.И. Чебодаеваның редакциязынаң. - Ағбан: Н.Ф. Катановтың адынаң хакас хазна университетінің изд-возы, 2009. - 149 с.